
VRIENDEN
ONDER
VUUR
Bies van Ede

VRIENDEN ONDER VUUR

VRIENDEN ONDER VUUR

Bies van Ede

Uitgeverij Omniboek

Uitgeverij Omniboek
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht
www.omniboek.nl

Copyright © 2018, Uitgeverij Omniboek

Omslagontwerp en vormgeving binnenwerk Fiel van der Veen
ISBN 9789401913911
ISBN e-book 9789401913928
NUR 212

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

20 DECEMBER 1572

'Aanvallen! Voorwaarts!'

'Attack! Forward!'

'Ataques! Adelante!'

'Attaques! Avant!'

Het leger trok op. Duizenden mannen marcheerden in harnassen van ijzer, hessen van leer en met helmen op over het bevroren land. Ze waren gewapend met pieken en lansen, zwaarden, sabels, degens, pistolen en haakbussen.

Hun kapiteins, luitenants en vaandrigs joegen hen op met alle mogelijke aanmoedigingen in alle mogelijke talen. In het reusachtige leger vochten soldaten uit alle streken van Europa; er waren Schotten, Walen, Duitsers en zelfs manschappen uit de Nederlanden. Hun talen vermengden zich tot één lange, woeste, dreigende brul.

Achter de oprukkende mannen stonden de kanonnen opgesteld. Na dagen van onafgebroken vuren waren die nu stil geworden. Met hun zware kogels hadden de kanonniers de stadsmuur bestookt. De beurt was nu aan de soldaten. Zij moesten de kapotgeschoten muren van de stad bestormen en de halfvernielde stadspoort openbeuken.

De lage, kille zon scheen over het vlakke grasland en de rivier die haast niet meer stroomde. Het water was ijzig koud, hier en daar was de rivier al dichtgevroren.

Het leger kwam aan over weilanden en akkers, over wegen en weggetjes. Afschuwelijke muziek krijste, dreigde en vloekte oorverdovend. Ieder zinnig mens zou er de stuipen van op het lijf gejaagd krijgen. De voetstappen van de duizenden soldaten

dreunden mee op de trommelslagen. Het snijdende geluid van doedelzakken kwam weliswaar niet boven het geschreeuw en gejuich uit, maar je hoorde het wel – misschien niet eens met je oren. Het joeg de vijand doodsangst aan, want het klonk als het jammeren van duizenden doodsbange gewonden.

En het leger trok op met vaandels, muziek en de dreiging van de dood. Het kwam aan over het landschap vol verbrande huizen, resten van vernielde schuren en omgehakte bomen. Na weken van afwachten kwam het leger nu in beweging. Eerst langzaam, daarna steeds sneller, als een bal die een helling af rolt, kwam het nu op de stad van de opstandelingen af.

Die hadden er alles aan gedaan om het voor het leger zo moeilijk mogelijk te maken. De smeerlappen hadden bijvoorbeeld de boerderijen en stallen van hun eigen boeren tot de grond toe afgebrand. Waterputten en bronnen waren vergiftigd met de kadavers van honden en geiten. Wat er op de akkers had gestaan was gerooid. De voorraadschuren waren leeggeroofd en daarna in brand gestoken. Maar het leger kwam toch. De soldaten hadden zich niet laten tegenhouden door honger, dorst of kou. Het leger was van plan ook de allerlaatste opstandeling een kopje kleiner te maken. Dood moesten ze, allemaal, en met hun eigendommen wisten de soldaten wel raad. Die spullen waren de beloning voor hun harde vechten.

De soldaten schreeuwden hun keel rauw, omdat ze hun eigen stem niet meer konden horen in het oorverdovende kabaal van trommels, doedelzakken en laarzen. Ze hadden hun wapens in de aanslag om toe te slaan, te vuren en te schieten.

Mannen renden met lange ladders op de stadsmuren af. Straks zouden de muren met die ladders beklommen worden.

Maar eerst moest er een brug over de gracht worden gelegd op de plek waar er gaten in de poort waren geschoten. Zo veel mogelijk mannen moesten dan de stad in, de verdediging in de rug aanvallen en paniek zaaien.

De brug bestond uit niet meer dan een paar planken met tonnen eronder. Dertig man droegen hem achter de eerste rij soldaten aan naar de stadspoort. De muziek klonk door alles heen, door de bevelen, de schoten en de kreten van de arme donders die geraakt werden door de kogels van de opstandelingen. Veilig achter hun muur hadden die bijna vrij spel. Soldaten die onder het rennen hun dekking vergaten, liepen kans op hetzelfde moment geraakt te worden. De kans dat ze het overleefden was klein, want geen chirurgijn, barbier of vleeshouwer waagde zich op het slagveld. Mannen die wisten hoe een lichaam in elkaar zat en hoe je wonden moest behandelen, kwamen niet in de buurt van de gevechten. Die waren wel wijzer.

De dertig mannen die met de brug van planken en tonnen sjouwden, kregen dekking van anderen die hun schilden omhooghielden terwijl ze meerenden. Deze dertig mocht niets overkomen. Ze moesten de stadsgracht bereiken en de brug op zijn plek brengen.

De vijand in de stad hield de dertig nauwlettend in de gaten en probeerde hen tegen te houden met kogels en pijlen, maar de schilden deden hun werk.

Toch was het prijsschieten voor de mannen op de stadsmuren. Toen het leger binnen het bereik van de kogels en pijlen kwam, hoefden de verdedigers niet eens meer te richten. Waar ze ook schoten, ze raakten altijd wel iemand en soms hoorden de aanstormende mannen hun gejuich.

De muziek bonkte en dreigde en imponeerde. In de vochtige lucht bleven de kruitdampen laag hangen tot ze een stinkende mist vormden die in de kelen van de mannen kroop en hun de adem afsneed. Toch kwamen ze voortdurend dichterbij en ze konden nu ook terugschieten naar de opstandelingen op de muren. De haakbusschutters en de musketiers zetten hun wapens stevig vast en schoten, laadden zo snel ze konden nieuw kruit en een nieuwe kogel en vuurden opnieuw.

De mannen met de brug naderden intussen de stadsgracht. De poort zelf was niet meer te herkennen. Een paar weken eerder had hij nog oud, maar sterk geleken zoals hij als een onverzettelijke reus uit verloren tijden over het landschap had uitgekeken, waar toen nog bomen stonden en huizen en boerderijen. Nu was het allemaal kaal. Geen boom om achter te schuilen, geen muurtje om dekking achter te zoeken.

De kanonskogels hadden de afgelopen dagen zoevend door de lucht gevlogen en waren dreunend tegen de stadsmuur geslagen. De kogels uit pistolen, musketten en haakbussen floten. Hun geluid klonk scherper dan het fluiten van vogels. Het was een geluid dat iedereen onmiddellijk herkende en waar iedereen onwillekeurig voor wegdook. Maar waar moesten de mannen uit de lage rangen achter wegduiken in dit verwoeste land? Hun aanvoerders joegen hen op met vloeken en dreigementen of moedigden hen aan en schreeuwden beloften over plundering en buit.

De eerste manschappen hadden nu de stadsgracht bereikt. Ze namen zo veilig mogelijke posities in en schoten met alles wat ze bij zich hadden op de muren waar zich af en toe iemand vertoonde. Steeds meer rijen aanvallende soldaten kwamen nu tot stilstand, maar door de voortdurende tromroffels leek het alsof ze allemaal bleven doormarcheren. Een trompet tetterde signalen, fluiten sneden door de lucht, doedelzakken huilden als woedende wolven en de stank van buskruit was erger dan ooit. De dampen sloegen neer op de aarde en de trotse legervlaggen hingen slap omlaag. Bevelen werden gebruld, mannen doken weg, vielen neer, vielen om. Ze werden geraakt door de kogels van de vijand, de goddelozen, de ketters. De schel fluitende kogels, hoog en vals als roofzuchtige dodelijke insecten, waren overal. Ze leken van alle kanten te komen, afgeschoten vanaf de muur door die koningsverraders.

De mannen met de tonbrug naderden de muur. Alle dertig waren ze er nog. Beschermd door de schilden hadden ze het

hele stuk naar de stad ongedeerd kunnen afleggen. En nu ging het erom. Nu moesten de soldaten van het grootste leger dat ooit op de been gebracht was de aanval inzetten. Dit was het beslissende moment van de oorlog die al jaren duurde. Nu, hier, op deze dag, zouden de troepen van de koning laten zien dat God niet voor niets hun koning had uitgekozen om over deze Lage Landen te regeren. En daarom zou er bloed gaan vloeien. De bijna bevroren rivier zou dieprood kleuren, roder dan de winterzon, roder nog dan het vaandel en stadswapen van de stad die dadelijk ging roken als een brandstapel.

De houten toegangsbrug naar de stadspoort was nu allang versplinterd, weg, alsof hij er nooit geweest was. De bruggendragers sprongen in het ijzige grachtwater om hun drijvende brug naar de overkant te brengen. Ze waren nu onbeschermd tegen vijandelijk vuur, maar de opstandelingen op de muur konden in deze hoek niet zo scherp omlaagrichten. En terwijl het lawaai van muziek, gebrul en marcherende voeten aanzwol alsof de poorten van de hel werden opengegooid, brachten de dertig dapperen de brug in positie. Ze legden hem daar waar de kogels de muur doorboord hadden, daar waar de stad het kwetsbaarst was. Recht door het gat zou het leger de stad binnenstromen. Dertienduizend man! Een groter leger was nog nooit gezien. En in Haarlem zaten hooguit tweeduizend soldaten. Ze zouden aan galgen bungelen, ze zouden branden op brandstapels, ze zouden worden verzopen in de rivier. Nu kwam het erop aan, nu ging het gebeuren.

De brug lag zacht golvend in het stille water. Voor de eerste soldaten werd de weg vrijgemaakt en die gingen met geheven degens en pieken en lansen op de stad af. Naar binnen! Adelante! Forward! Vooruit!

Maar de brug was te smal. Er konden geen drie mannen naast elkaar de gracht oversteken. Vuur, rook, damp, muziek, dreiging en dood… Het kwam allemaal tot stilstand op de tonbrug. De hele opmars, de grote aanval liep vast op een te

smalle brug, waarop de mannen elkaar het water in duwden. Wie zwemmen kon, redde zichzelf, maar kwam vervolgens ijskoud boven aan de wallenkant en werd net zo makkelijk vanaf de muur in zijn rug geschoten.

Ze stierven als ratten, de aanvallers op de te smalle brug. Een soldaat die niet kon zwemmen, verdronk. En degenen die niet in het water of op de brug werden neergeschoten, werden in het poortgebouw opgewacht door Haarlemmers die hun een kogel in het lijf joegen of hen bewerkten met hun sabels en zwaarden.

Het hele plan liep stuk op een brug die te smal was. Het grootste leger dat de wereld ooit gezien had, werd door een paar honderd stedelingen en huursoldaten tegengehouden omdat de brug over de stadsgracht te smal was.

Haarlem werd niet veroverd op deze winterdag in december. De verraders, de opstandelingen, die goddeloze protestanten wonnen. Voor nu althans.

DEEL 1

BOVEN DE GROND EN ERONDER

HOOFDSTUK

1

Koud. Zo onmenselijk koud dat je geen gevoel meer overhield in je vingers en je tenen, dat je adem als wolkjes naar buiten kwam, dat de wind over je vel schuurde, dat je kleren er krakerig van werden. Zo koud dat water in ijs veranderde. IJs! Een laag van een paar duimen dik waar je op kon lopen en springen. En die verdraaide Hollanders hadden zelfs paarden waar ze mee over dat ijs reden zonder dat de dieren uitgleden! De paarden trokken sleden met mensen en eten! Hoe was het in vredesnaam mogelijk?

Félipe zette zijn lans tegen een muurtje en staarde de pikdonkere nacht in. Hij had zijn pogingen om warm te blijven inmiddels opgegeven. Hij zou toch nooit meer warm worden, dacht hij. De kou was tot diep in zijn botten getrokken en geen zon was sterk genoeg om hem ooit te laten ontdooien. Die Hollanders waren misschien op dit weer gebouwd, zijn Spaanse botten konden er absoluut niet tegen. Ruwe rode handen die het pistool dat hij vasthield niet eens meer voelden, staken uit de mouwen van zijn te dunne jas. Er was geen kleding dik genoeg om de kou tegen te houden. Hij zou zijn hand niet eens tot een vuist kunnen ballen, laat staan kunnen terugvechten als hij nu werd aangevallen.

We leggen allemaal het loodje, dacht hij. Elke dag dat we hier langer zijn, is een dag minder om te leven.

Don Fadrique en de legerleiding hadden de soldaten plundering beloofd toen ze begin december naar Haarlem marcheerden. De vesting Naarden had onderweg gebrand als een bos

stro. Overal vuur. De burgers die zich verstopt hadden, kwamen als ratten uit hun holen gevlucht. Ze hadden ze allemaal een kopje kleiner gemaakt. In Naarden was het wel handig geweest dat de grachten bevroren waren, want met vijfduizend soldaten liep je elkaar anders knap in de weg bij het moorden en roven. De Duitse en Waalse huurlingen, die ijs gewend waren, liepen met hun buit zo over de grachten – de boffers.

Félipe snoof. Naarden had hem een paar goudstukken opgeleverd, te weinig om voor te deserteren en naar huis te gaan. Alleen in gedachten deed hij dat. In je hoofd reisde je tenminste zonder geld en sneller dan de stormwind.

Félipe was in een oogwenk thuis… Thuis onder de zon in Huéscar, met de geur van de rijpe olijven en de blinkend witte muren van zijn ouderlijk huis. Dat huis was voor een deel gebouwd in een grot in de Sierra Encantada… de Betoverde Bergen. Volgens de verhalen woonden daar aardmannetjes en dwergen en had de koning van de berg er zijn paleis. Ach, kon hij daar maar wat goud weghalen. Niet plunderen, gewoon een paar armenvol goud en juwelen pakken…

Wat hadden ze zich verheugd op de plundering van Haarlem. Echt goede buit ditmaal, beter dan die kruimels in Naarden, had Don Fadrique gezegd. Félipe had daar uiteindelijk meer bloed zien stromen dan munten of drank. Fijn voor wie zich uit wilde leven door er eens lekker op los te hakken, maar Félipe was niet zo'n barbaar. Hij was zuinig op het leven van anderen en daar zou God ook tevreden over zijn. Je moest tenslotte niet alleen aan je tijd op aarde denken, die kon gauw genoeg om zijn. 'Vooral in dit gruwelijke bevroren moeras,' mompelde hij.

Haarlem was een belangrijke stad, een stad waar de graven van Holland hadden gewoond. Er was geld, er was goud, er waren veel dingen die je met plezier van die Hollanders overnam. Een belangrijke stad dus, dat Haarlem, maar met vervallen stadsmuren en slecht onderhouden poorten. Klusje

van niks: één bestorming en de stad was in handen van het leger. Zo was het verteld, zo was het beloofd. Félipe had het voor zichzelf helemaal uitgedacht: hij zou deze keer wat minder zuinig zijn op het leven van andere mensen – die Hollanders waren tenslotte de vijand die tegen de wettige koning in opstand was gekomen – en hij hoopte dan maar dat God met hem was en even niet keek. Daarna zou hij de benen nemen naar zijn eigen land, waar de dagen langer waren en waar de zon helderder scheen. Daar rook het naar druiven en olijven en naar bloemen die allemaal hun eigen naam hadden, die hij alleen niet kende.

Maar die vervloekte Hollandse landverraders hadden de fortuin met hen. God kon het in ieder geval niet zijn die hen geholpen had toen ze de eerste aanval afsloegen. Was het de duivel geweest? Hoe dan ook, de Haarlemmers waren niet in één keer onder de voet gelopen. De stormloop was afgeslagen, dus er was ook geen plundering geweest en ook geen rivier die rood werd van het bloed. De vlag van die Duitse prins wapperde nog steeds van de torens van Haarlem. Die vlag hoorde bij de prins van Oranje, die zich godbetert een vriend noemde van Filips, de ware koning, de heer van Castilië, Aragón, Napels, Sicilië, de Spaanse Nederlanden en Portugal. Lekkere vrienden, die edelen onder elkaar.

Hoe was het in naam van alles wat heilig en hoog was mogelijk geweest dat het zo misgegaan was met het plunderen? Had God het op Félipe zelf voorzien, was dat het? Was het zijn straf omdat hij zijn ouders alleen gelaten had? Félipe zou bij hoog en laag willen volhouden dat hij de ouwetjes juist hielp door hier te zijn. Dat hij er alles voor overhad om geld voor hen te verdienen in deze barbaarse lage landen. Dat laatste was natuurlijk gelogen. Hij was hebberig geweest, daarom was hij gegaan. Barbaren in het noorden omleggen moet een makkie zijn, had hij gedacht. En je werd er nog goed voor beloond ook. Twee keer fout.

Félipe pakte zijn lans, want het was wel de bedoeling dat hij er als een wachtpost uitzag. Leunend op de schacht staarde hij naar de stadsmuren die ergens verderop waren – dat wist hij, want zien kon hij ze niet, omdat de nacht donkerder was dan het achtereind van een varken. Hij foeterde, vloekte en vervloekte en zijn gedachten gingen alle kanten op: van het huis in Huéscar naar de opgestapelde brandende lijken in Naarden, naar de warmte die wijn naar je maag bracht tot de ijzige kou van de nacht. Ze lagen nu ruim een maand voor deze stad en ze konden hier nog wel maanden blijven liggen in een winter die eindeloos doorging. Als je het goed bekeek was het hier nooit helemaal over met de winter, want al kon het hier in deze Nederlanden af en toe minder koud zijn, lekker warm werd het nooit.

'Ik moet hier weg,' zei Félipe tegen de pikzwarte nacht.

'Dan kom je maar helpen met het kanon.' Félipe was te koud om te schrikken van de stem. Hij keek naast zich en zag de kapitein van de kanonniers staan, bleek als een spook, met een afgeschermde lantaarn in zijn hand.

'Moet wachtstaan,' gromde hij.

'Van bewegen word je warm. We gaan bij het eerste daglicht weer kanonneren. Kom helpen.'

Félipe schudde zijn hoofd. 'Ik moet wachthouden. Ik krijg liever geen pak slaag van mijn kapitein.'

'Liever wel van mij?'

Félipe haalde zijn schouders op, spuugde op de grond en deed alsof hij alleen was. Hij had geen zin in een partijtje bekvechten dat hij toch niet kon winnen. Hij wist dat hij een te grote mond kon hebben en het was daarom het verstandigst dat hij zich beheerste. Voor je het wist was zo'n officier beledigd en werd je gevangengezet in het dolhuis een eindje verderop.

De kapitein was blijkbaar ook niet in de stemming. Hij liep door naar zijn mannen bij de schans waar de kanonnen ston-

den. De schans was een haastig opgeworpen heuvel van zand en gevlochten wilgenmatten. Achter een muur van zandzakken, tonnen en vaten en nog meer gevlochten wilgentakken stond een ontzagwekkend kanon, een twaalfponder die zijn enorme kogels tot halverwege de stad kon schieten. De toren van de stadskathedraal haalden ze helaas net niet en het kanon was te zwaar om te verplaatsen. Dat was een van de foutjes die gemaakt waren in de haast om de stad te veroveren.

Hoe laat zou het zijn? Er was aan de horizon nog geen streep licht. De paar sterren die Félipe eerder in de nacht gezien had, waren allang verdwenen achter de wolken die ook de zwak schijnende maan verborgen. Wat een wereld! Wat een leven! Wat een doffe, oneindige narigheid.

Félipe keek achter zich naar de stenen gebouwen die ze hadden ingenomen toen ze hier kwamen. Samen vormden ze een gasthuis, een plek voor zieken die verzorging nodig hadden. Het was een leprozenhuis, had iemand weten te vertellen. Er waren blijkbaar lepralijders die zich lieten onderzoeken in Haarlem. De heilige maagd Maria mocht weten waarom. De kwartiermakers van het leger hadden de zieken uit de gebouwtjes gejaagd en een priester de kamers laten wijden, want lepra was een strenge straf van God. Maar de lijders die ze hadden verjaagd, zagen er helemaal niet uit als leprozen en intussen wisten ze ook waarom: het was allang geen leprozenhuis meer, maar een dolhuis. De patiënten waren allemaal zo gek als een ui en je moest maar hopen dat dat niet besmettelijk was. Maar de muren van de gebouwen waren stevig en het vuur in de haarden was warm. Het tochtte er ook niet, zoals in de tenten van het voetvolk verderop. Die arme jongens werden zelfs in hun slaap nog niet warm.

Een groepje soldaten passeerde Félipe, zwijgend, met afgeschermde lantaarns in de hand. Een paar van hen trokken een karretje met een mand kogels voor de twaalfponder. Ze waren op weg naar het grootste kanon dat 'De vliegen van Namen'

heette, begreep Félipe. Straks werd het dus weer afgeschoten. Dat was zinloos, maar het joeg wel de vrees voor de Heer in de harten van die Haarlemmers, dus het was voor een goed doel.

De bombardementen weerhielden de Haarlemmers er helaas niet van om bijna iedere dag een uitval te doen. In grotere of kleinere groepjes renden ze de poorten uit, al schietend en stekend. Het waren niet alleen de huursoldaten van de stad, ook de gewone Haarlemmers deden mee aan de uitvallen. Félipe zag er eventjes de grap van in. Hij en zijn makkers stichtten verwarring met beschietingen, de Haarlemmers stichtten verwarring met uitvallen. Zo hielden ze elkaar over en weer scherp en ze schoten er geen van allen een snars mee op.

Op de nacht van nieuwjaarsdag waren ze ook naar buiten gekomen, de Haarlemmers. Midden in de nacht begonnen ze toen te vechten met hun hemden over hun bovenkleding getrokken, zodat ze een soort spookachtig uniform hadden waar ze elkaar aan herkenden. Ze hadden twee keer een groep soldaten uit de loopgraven verjaagd en grote spijkers in de kanonnen geslagen, zodat er geen lont meer in de lopen kon worden gestoken. Het was een heidense klus geweest om die vernaggelde kanonnen weer werkend te maken. Toen er een flinke overmacht uit het dolhuis aankwam om de uitvallers een lesje te leren, vluchtten ze als muizen terug in hun holletje. Maar ja, toen hadden ze al heel wat schade aangericht.

Aan de andere kant van de stad, in het zuiden, waren nog geen loopgraven gemaakt. Er lagen wel schansen, verdedigingswerken die de graafploegen razendsnel gemaakt hadden. Schansen waren goedkoop en snel te maken. Een gracht graven zorgde voor een flinke berg aarde en dat zand was dan meteen de verdedigingsmuur die een prima bescherming bood tegen kogels. De schansen hadden allemaal de vorm van een ster en in de punten, die bastions heetten, stonden kanonnen opgesteld. In die schansen, die in een flinke kring om de

stad heen lagen, hadden de soldaten het net zo koud als Félipe hier; ze liepen alleen minder kans om door de stedelingen neergeschoten te worden. Tussen de stadsmuur en de schansen in het zuiden lag een bos dat De Hout heette. Er werd daar nauwelijks gevochten. Félipe zou voor de veiligheid wel in het zuiden willen zijn, maar wat ze hier het zuiden noemden was al net zo winters koud als het noorden. Het kwam niet meer goed met deze oorlog. Er zaten trouwens voornamelijk Duitse huurlingen aan de zuidkant van de stad. Bij dat volk wilde je als echte Spanjaard niet gezien worden. Er waren natuurlijk een paar uitzonderingen op die regel. In de stad Namen had hij eens een paar keer goed gedronken met een heel geschikte boogschutter uit het Duitse keizerrijk. Hans, zo heette hij, toch? Iets met Hans in zijn voornaam én in zijn achternaam. Félipe herinnerde zich vaag verhalen dat Hans – het was de achternaam niet helemaal, er hoorde wat voor – ontslag had genomen uit het Spaanse leger. En dat hij getekend had bij die prins van Oranje. Dat kon kwaadsprekerij zijn, maar het paste wel weer bij de onbetrouwbaarheid van Duitsers. Je wilde er toch echt niet dood bij gevonden worden.

***

Eva Bijman droomde dat het vrede was. Ze liep onder de bomen van De Hout en ze hoorde de vogels en het ritselen van de blaadjes in de wind.

In haar droom wist ze dat ze droomde en dat ze gewoon in bed lag, op de zolder, onder een dikke deken, en dat er buiten geen vogels zongen of blaadjes ritselden in de bries, maar dat de wind rond de grote schoorsteen van de bakkerij beneden gierde.

Als er al vogels waren, dan zaten die nu weggedoken tegen de kou en sliepen ze met hun kop onder hun vleugel.

Eva deed haar best om in slaap te blijven, maar de droom

glipte weg. Ze zag door haar gesloten oogleden heen dat het nog steeds donker was. Hoe laat zou het zijn? Vijf uur, zes uur? Uit de bakkerij beneden kwam geen geluid, maar dat wilde niet zeggen dat er nog niet gewerkt werd. Het was tenslotte bakdag vandaag.

Eva draaide een paar keer van haar zij op haar rug en terug, tot ze er maar aan toegaf: ze was gewoon wakker. Niet uitgerust, maar wel wakker, met een vreemd gevoel van dreiging, alsof ze van dat vredige bos buiten de stad op de zolder van een spookhuis terechtgekomen was, waar duivels zich verborgen hielden in de schaduwen. Ergens tussen haar hart en haar maag in begon iets te zeuren, een soort zenuwachtige angst, alsof ze zich alvast voorbereidde op een gebeurtenis die haar leven ging veranderen. Ze deed haar ogen open, stak haar hand uit en tastte naar de tondeldoos op het tafeltje waar ook de kaars stond. Ze voelde hoe koud het was in de kamer, de kou beet in haar huid. Ze pakte de vuurslag en een vuursteentje uit de tondeldoos en sloeg ze tegen elkaar aan om met de vonken het stukje gedroogd mos te laten branden en er daarna de kaars mee aan te steken.

De eerste slag gaf wel vonken, maar niet genoeg om het mos mee aan te steken. Bij de tweede keer slaan klonk er een bulderende klap die weergalmde boven de stad. Eva liet de twee steentjes vallen en dook terug onder de dekens. De hemel was omlaaggekomen!

Ergens klonk het geluid van vallende stenen, een vreemd soort ruisend gekletter. Eva herkende het geluid: een kanonskogel was ergens ingeslagen en het getroffen huis, of wat het gebouw ook was, stortte nu in.

Roerloos liggend, alleen maar beschermd door het dak en de wollen deken, wachtte Eva de volgende kanonskogel af. Maar het bleef stil, er kwam geen tweede knal, er was geen tweede inslag. Ze hoorde alleen de mensen buiten. Rennende voeten, bezorgde kreten over en weer, en een straatnaam:

‘Ridderstraat! De kogel is ingeslagen in de Ridderstraat! In het oude klooster van de Jansheren, de ridders van Sint-Jan!’

‘Haal water!’

‘Blus wat er te blussen is!’

Toen ze echt zeker wist dat het kanon niet nog een keer zou afgaan, kwam Eva uit bed. Ze deed het luik voor het zolderraam open en keek naar buiten. Overal was beweging hoorbaar, maar op hier en daar een fakkel na was er niets te zien. De kogel had geen brand veroorzaakt. Meer nog dan voor het instorten van een dak of een heel huis waren de Haarlemmers bang voor brand. Lang niet alle huizen in de stad waren van steen en ze hadden ook nog lang niet allemaal pannendaken. Dakstro en hout brandden met verwoestende kracht en één ongelukkig neervallende kogel zou zo een stadsbrand kunnen veroorzaken. En dan kon de stad zich maar beter meteen overgeven, want dan was er geen redden meer aan. Maar nergens was een rode gloed te zien. Ze waren weer aan een ramp ontsnapt.

Eva trok haar jak en rok aan over haar nachtjapon, deed sokken aan en ging naar beneden, de smalle zoldertrap af. Ze kwam langs de kamer waar haar ouders en haar kleine broertjes Michiel en Figo sliepen en liep over de iets bredere trap omlaag naar waar het woonhuis, de bakkerij en de slaapplek van de knechten waren.

Bij iedere stap omlaag voelde ze hoe het minder koud werd, en uiteindelijk prettig warm en behaaglijk. In de bakkerij was de oven al aangestoken en zelfs de dikke steenmoppen konden de warmte niet helemaal binnenhouden. Als de oven brandde, werd het in huis ook vanzelf warm. De bakker wist dat de oven heet genoeg was als de stenen wit uitsloegen van de hitte.

In de bakkerij waren de twee knechten van haar vader bezig met het deeg en stokhout. Rudolf, de oudste, die later meesterknecht ging worden en de bakkerij kon overnemen als Michiel en Figo geen aanleg voor het bakkersvak hadden,

schonk haar een brede grijns. 'In één klap wakker, zeker?'

Eva hield zich groot en grijnsde terug.

Theo, de jongste knecht, stond in de trog en kneedde het deeg met zijn voeten. Hij had het te zwaar om veel te praten. Hij was net zo oud als Eva, maar was gespierd geworden door het werk in de bakkerij en leek daardoor ouder.

'Waar is de kogel terechtgekomen?' vroeg Eva.

'Een stukje voorbij de stadsmuur.'

'Dus in de Ridderstraat? Ik dacht al dat ik dat hoorde roepen.'

'Ja,' zei Rudolf. 'Echt vlak achter de muur. De Spaanse kanonniers kunnen niet echt goed richten. Ze schieten een kogel recht omhoog en dan stort-ie neer. Zonde van de kogel en het kruit en zonde van het dak waar hij doorheen valt. Maar heel veel schade richt hij niet aan. Of hij moet toevallig in het haardvuur terechtkomen. Stomme spanjolen.'

Theo leunde tegen de rand van de trog. Hij moest even rusten. 'Het zijn geen spanjolen,' zei hij. 'Oosterlingen en Fransen en…'

'De officieren komen anders wel uit Aragón en Castilië, dus dat zijn spanjolen,' zei Rudolf bits. 'De kanonniers zijn ook Spanjaarden. En Don Fadrique, de bevelhebber, is de zoon van Alva, de ijzeren hertog. Dat is óók een Spanjaard.'

'IJzeren hertog.' Theo grinnikte smalend. 'Omdat-ie kanonnen heeft laten omsmelten en daar een standbeeld van zichzelf van heeft laten gieten. "IJzeren hertog" is geen erenaam, maar een spotnaam in Antwerpen. Alva dacht dat wij ons zomaar zouden overgeven, zodat hij die kanonnen niet meer nodig had en er net zo goed een standbeeld van kon laten gieten. De ijdeltuit!'

'Er zijn anders nog kanonnen genoeg! Er staan er veertien op de heuvel tegenover de Kruispoort,' zei Rudolf, 'en ze schieten veertigponders en nog zwaardere kogels. Maar we hebben de Kruispoort zelf opgeblazen. Zo komen ze de stad nooit binnen.'

‘En richten kunnen ze ook al niet. Dat hebben we vannacht maar weer gemerkt.’

Eva was blij met het vrolijke gekibbel van de twee. Het maakte de ochtend wat minder angstig. Een van de grote kanonnen heette ‘De vliegen van Namen’, want in die stad in het zuiden hadden de spanjolen onder leiding van Alva hun hoofdkwartier gevestigd. En die Alva was dus volgens de knechten een ijdeltuit.

Als de jongens zich gedroegen zoals anders, waren ze blijkbaar niet bang en hoefde Eva dat ook niet te zijn. Een kanonskogel door het dak van de bakkerij was blijkbaar niet iets waar de jongens zich nu druk om maakten.

Ze zag dat de oven aan de buitenkant al witheet werd. Straks was het tijd om het deeg in de broodvormen te laten rijzen. Het afwegen van de hompen deeg die straks broden werden, was een taak van de bakker zelf, want het was een precies werkje. Wie zijn broden te licht maakte, kon stevige boetes krijgen van het gilde en het stadsbestuur.

Rudolf had ook gezien dat de oven bijna klaar was. Hij gebaarde dat Theo uit de trog kon komen.

Eva liep naar de eetkeuken achter in het huis. De knechten hadden nu geen tijd meer voor een praatje.

In de keuken, die direct achter de bakkerij lag en waar je de warmte van de oven ook goed voelde, zaten Eva’s ouders aan de grote tafel. Ze zagen er allebei moe en zorgelijk uit, net als alle andere Haarlemmers. Mensen probeerden te doen alsof alles net als vroeger gewoon doorging, maar het was meer alsof het dagelijkse leven was veranderd in een toneelstuk. Iedereen speelde dat hij de gewone dingen deed die gedaan moesten worden, alsof er niet tienduizenden soldaten buiten de stadsmuren wachtten om heel Haarlem te veranderen in een rokende puinhoop, net zoals de Kruispoort in een berg puin was veranderd.

Platbranden, uitmoorden en leegroven: dat hadden de

Spaanse soldaten in Naarden en Zutphen gedaan en zo zouden ze het hier ook doen, want daar hielden ze van.

Eva schoof op de bank aan de tafel en pakte een nap. Haar moeder reikte naar de lepel in de pappot en schepte de nap voor haar vol. Het was meelpap, net als anders, maar het brood in de schaal was niet het brood dat haar vader altijd bakte. Het was donkerder en grover en lastiger te kauwen. Dit waren de kleine dingen waar je aan zag dat het leven niet meer gewoon was. Er heerste een tekort aan meel in de stad.

'Heb je de inslag van de kogel gehoord?' vroeg haar vader toen ze een paar lepels pap had gegeten en moeizaam op de hap zwart brood kauwde.

Ze knikte. 'Ridderstraat, hoorde ik de mensen roepen.'

Haar vader schonk wat dun bier in de kroes voor zich. 'Daar staat binnenkort geen pand meer overeind. Het oude klooster van de Jansridders gaat kapot door de Spaanse kanonnen… Grappig, nietwaar? Katholieken onder elkaar die elkaar in puin schieten. Ik heb er gelukkig verder geen verstand van, maar heel ver schieten die kanonnen met hun chique naam niet.'

'Ik heb er drie zien liggen in het klooster,' zei Eva's moeder. 'Kogels. Ze wegen veertig pond, misschien ook wel meer. Grote bollen van rotssteen. Zo groot als een hoofd.'

'Je hebt niks in het klooster te zoeken,' zei Eva's vader. Het klonk alsof hij boos was en haar moeder de les wilde lezen, dat gebeurde wel vaker de laatste weken. Vroeger hadden haar ouders nooit ruzie en ook daar kon je aan merken dat de wereld dus niet gewoon was en dat er wel degelijk soldaten om de stad heen lagen en dat iedereen als de dood voor hen was. Ook wie heel goed kon toneelspelen viel uit zijn rol en liet zo zien dat niets meer gewoon was. Eva zag dat haar ouders elkaar een blik toewierpen die vast iets betekende als: 'Wees stil'.

Michiel en Figo kwamen binnen. Ze waren luidruchtig als altijd, zagen niets en voelden ook niets van de spanning die in

de keuken hing. Ze denderden als jonge honden naar binnen. Je kon hen bijna zien kwispelen. De sombere zwijgzaamheid in de keuken werd nu verstoord door een stroom van woorden, een heleboel bewegingen van armen en benen en een extra lantaarn om de keuken te verlichten. Michiel en Figo waren niet alleen lastig, ze waren vooral een en al leven.

'Dit is vies brood!' zei Michiel al bij de eerste hap. Figo knikte instemmend. 'Ja, heel vies!' De jongetjes zeiden hardop wat Eva niet had durven zeggen.

Haar vader, die voor zijn zoons een stuk makkelijker was dan voor zijn dochter, antwoordde: 'Het is een probeersel, jongens, voor als we geen goed graan meer hebben om meel van te malen. Zwart roggebrood kan ons dan nog heel goed van pas komen.'

'Wij hebben het kanon gehoord!' zei Figo enthousiast. 'Gaan ze nog vaker schieten vandaag?'

Zijn vader schudde bedachtzaam zijn hoofd. 'Ik denk het niet. Het was meer een pesterijtje. Ze willen ons bang houden, willen dat we geen nacht meer rustig slapen. Als ze echt kwaad in de zin gehad hadden, zouden ze op de stadsmuur hebben gevuurd, niet eroverheen.'

De jongens wisselden een blik van teleurstelling. Ze zijn te jong om het allemaal echt te begrijpen, dacht Eva. Of misschien vinden ze het écht een avontuur.

'Het ergste moet nog komen,' zei hun vader. Hij stond op om naar de bakkerij te gaan. Het deeg moest worden afgewogen, zodat het kon rijzen en er daarna weer vers brood was voor de Haarlemmers die het betalen konden. Voor wie het niet betalen kon, was er zwart roggebrood of gewoon niks. Eva at haar nap leeg, niet omdat het eten haar smaakte, maar omdat een volle maag een rijk gevoel gaf.

De jongetjes aten ook, maar met duidelijke tegenzin, en het was alleen de blik van hun moeder die ervoor zorgde dat ze zich beheersten.

‘Eva, je moet voor je naar school gaat even langs meester Olijphant lopen en gist ophalen.’

‘Wij gaan mee!’ riepen Michiel en Figo vrijwel in koor. Er vloog een brokje brood uit Figo’s mond.

Eva keek haar moeder smekend aan. Ze had andere plannen, plannen waar ze haar broertjes niet bij kon gebruiken en die ze niet aan haar ouders zou vertellen, want dan werd het haar verboden.

‘Jongens, jullie zijn nog lang niet klaar om naar buiten te gaan. Laat Eva maar alleen lopen, dat gaat sneller. Dan hebben wij de gist eerder en kan iedereen op tijd op school zijn.’

‘Wij hoeven niet naar school!’ zei Michiel, alsof zijn moeder dat niet wist.

‘Maar Eva wel. Ga maar, meid.’

Eva stond op, pakte haar dikke omslagdoek van de stapel in de gang en wierp nog even een blik in de bakkerij. Rudolf veegde de takken uit de oven naar de zijkant, waar het deeg stond te rijzen. Ze zouden zo meteen gaan bakken.

Twee vrienden omringd door oorlog

Eva en Evert groeien op in Haarlem 1572, midden in de Tachtigjarige Oorlog. Als het Spaanse leger voor de stadspoort staat om Haarlem in te nemen, geven de inwoners zich niet gewonnen. Ook Eva en Evert helpen mee. Ze kruipen door de ondergrondse gangen en laten een vat buskruit ontploffen onder het Spaanse kamp. Bij de ontploffing komen twee Spanjaarden de stad in. Eén van hen heeft een geheime missie: werk de Haarlemmers tegen.
Na de gevaarlijke heldendaad van Eva en Evert besluiten hun ouders dat de kinderen 's nachts de stad uit moeten, over het ijs. Maar diezelfde nacht nadert er ook een hulpleger dat Haarlem komt bevrijden. De Spanjaarden weten van hun komst en gaan hen tegemoet. Eva en Evert komen terecht in een oorlog op het ijs. Iemand uit de stad heeft de bevrijding verraden…

Bies van Ede is jeugdboekenschrijver en vertaler. Zijn omvangrijke oeuvre bestaat uit 150 boeken. Daarnaast schreef hij mee aan tv-series als *Sesamstraat* en *Van God los*. Van Ede is lid van het historisch kinderboekencollectief Schrijvers van de Ronde Tafel.

www.omniboek.nl
ISBN 978-94-0191-391-1 NUR 212
9 789401 913911

Uitgeverij Omniboek